

Antti Räihä, Petteri Impola & Anu Koskivirta

Suomi, Ruotsi ja historiankirjoituksen historia – ja nykytila

Historiografia voidaan määritellä historiaa kertovien tutkimustekstien ja historian tutkimuksen metodien ja teorioiden käytön tutkimukseksi. Se on lähtökohtaisesti aikaisemman tutkimuksen tuntemista ja tutkimusteemojen sijoittamista erilaisiin tutkimusperinteisiin. Historiantutkimuksen tavoin korkealaatuista historiografista tutkimusta luonnehtii aiempien tutkijoiden työn eettinen kohtelu, aiemmasta tutkimuksesta oppiminen ja tutkimusten hyödyntäminen. Historiankirjoituksen historiaan keskittyvä tutkimus ei ole vain aiemman tutkimuksen tai tutkijoiden luettelointia, vaan se on aina sidottu analyysiin ja kontekstointiin. Vaikka esimerkiksi tutkimuskatsauksen ja historiografisen tutkimuksen välisten rajojen yksiselitteinen määrittäminen on mahdotonta, niitä erottaa aineistojen määrä sekä laadullisen tarkastelun

syvällisyys. Tämän *Historiallisen Aikakauskirjan* teemanumeron¹ artikkelien tutkimusteemoista, näkökulmista ja aikakausista tehtyä aiempaa tutkimusta tarkastellaan teksteissä alkuperäislähteenä, ei tutkimuskirjallisuutena.

Suomen ja Ruotsin historiankirjoituksen historiaan keskittyvä teemanumero osallistuu laajaan keskusteluun kansallisen historiankirjoituksen yleiseurooppalaisista traditioista, mutta tavoittelee samalla menneisyyttä kansallisvaltioihin kiinnittyneen metodologisen nationalismin takaa. Historiografinen tutkimus nousi laajemmin tutkimuskentälle Pohjoismaissa 1900-luvun puolivälissä, jolloin historiankirjoituksen historiaa sivunneita huomiota ja kysymyksiä esitettiin tuoreissa historiantutkimuksen menetelmäoppaissa.² Siitäkin huolimatta, että pohjoismainen historiografinen tutkimus on vilkastunut yleis-

1. Teemanumero perustuu Koneen Säätiön rahoittaman tutkimushankkeen Yhteinen menneisyys, erilaiset tulkinnat: Bibliometrinen ja kvalitatiivinen analyysi varhaismodernista Ruotsin valtakunnasta Ruotsin ja Suomen historiografiassa 1860–2020 (Hirsu, 2018–2021, <https://www.jyu.fi/hirsu>) piirissä tehtyyn tutkimukseen ja yhteistyöhön. Hankkeessa vertaillaan systemaattisesti Ruotsin ja Suomen historiankirjoituksen kuvaa Suomen ja Ruotsin yhteisestä varhaismodernista ajasta 1520-luvulta vuoteen 1809.
2. Pentti Renvall, *Historiantutkimuksen työmenetelmät. Teoriaa, käytäntöä, tavoitteita suomalaisen ainekseen sovellettuina*. Werner Söderström 1947; Pentti Renvall, *Nykyajan historiantutkimus*. WSOY 1965; Rolf Torstendahl, *Introduktion till historieforskningen. Historia som vetenskap*. Natur och kultur 1966; Pohjoismaisesta ja suomalaisesta historiografisesta tutkimuksesta esim. Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. WSOY 1989; Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Luvun Linjoilla ja linjojen takana kirjoittanut Ilkka Herlin. Suomen Historiallinen Seura 1996; Frank Meyer & Jan Eivind Myhre (toim.) *Nordic Historiography in the 20th Century*. Tid og Tanke No. 5. University of Oslo 2000; Tibor Frank & Frank Hadler, *Disputed Territories and Shared Pasts. Overlapping National Histories in Modern Europe*. Palgrave Macmillan 2011; Stefan Berger & Christoph Conrad, *The Past as History. National Identity and Historical Consciousness in Modern Europe*. Palgrave Macmillan 2015; Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (toim.) *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology, 1850–1970*. Berghahn 2017; Tutkimuskatsauksista 1990-luvun lopun pohjoismaiseen historiantutkimukseen, ks. *Historisk Tidskrift för Finland* 83:1 (1998); Petri Karonen, Ruotsin ajan tutkimuksen nykytila ja resurssit. *Historiallinen Aikakauskirja* 110:4 (2010); Petri Karonen, Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puoli-

eurooppalaisen aallon mukana 1990-luvun loppupuolelta lähtien, tämän numeron artikkelit osoittavat, että eri maiden tutkimustraditioiden, painotusten ja lähestymistapojen systemaattinen vertailu on edelleen harvinaista. Tutkijoiden toiminta ja tutkimusten sisältö on asetettu Ruotsissa ja Suomessa analyysin kohteeksi usein kansallisiin rajauksiin ja näkökulmiin. Tämän vuoksi esimerkiksi seuraavat keskeiset historiografiset kysymykset ovat jääneet selvittämättä: miten ja miksi Ruotsin ja Suomen historiankirjoituksen kuva maiden yhteisen ajan historiasta vuoden 1809 Haminan rauhaan asti on rakentunut sellaiseksi kuin se on, ketkä kuvaa ovat kulloinkin luoneet, kuinka professionaalinen historiankirjoitus on muotoutunut ja kehittynyt, sekä millaisia menetelmiä ja lähteitä kulloinkin on käytetty?

Teemanumero luo katsauksen Suomen ja Ruotsin historiankirjoituksen historiaan ammattimaisen historian tutkimuksen alkuajoista 2000-luvulle. Numero jakautuu sisällöllisesti kahteen osaan. Lehden ensimmäisissä artikkeleissa (Karonen, Pikkanen, Norring) selvitetään, miten ja millaisiin tarkoituksiin Suomessa ja Ruotsissa on 1800-luvun loppupuolelta lähtien luotu kuvaa maiden yhteisen ajan menneisyydestä. Loppuosan teksteissä (Kuha, Partti) vertaillaan erilaisen historiatieteellisten ja -teoreettisten suuntausten omaksumista. Koska tarkastelun kohteena ovat pääasiassa akateemiselle yleisölle tarkoitettut tutkimukset, historiografisten painotusten erot heijastelevat samalla kansallisten tieteellisten resurssien suuntaamista.³

Suomen ja Ruotsin yhteinen valtiollinen menneisyys luo kiinnostavan vertailevan lähtökohdan erityisesti vuotta 1809 edeltävän ajan historiankirjoituksen tutkimukselle. Teemanumeron aloittaa artikkeli, jossa tarkastellaan varhaismodernia aikaa käsittelevän tutkimuksen päälinjoja ja tutkijaverkostoja Suomessa ja Ruotsissa. Tarkastelua syventävät tämän jälkeen tapaustutkimukset, joissa käsitellään vertailevasta näkökulmasta sekä 1590-luvun Ruotsin sisäpoliittista kriisiä

että Ruotsin valtakuntaan 1600-luvulla liitettyjen itäisten ja eteläisten reuna-alueiden historiankirjoituksen historiaa Suomessa ja Ruotsissa.

Teemanumeron jälkimmäisen osan kahden artikkelin näkökulmat etäännyvät ammattimaisen historian tutkimuksen alkuvaiheita hallinneista poliittisen historian kysymyksistä. Uusien tutkimusnäkökulmien ja historiateoreettisten suuntausten omaksumista selvitetään ensin 1800-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä, jolloin niin Ruotsissa kuin Suomessakin väiteltiin kulttuurihistorian asemasta ja merkityksestä osana historian tutkimusta. Teemanumeron päättävä artikkeli selvittää 1970-luvulla alkaneen kielellisen käänteeseen vastaanottoa ja vaikutusta suomalaisissa ja ruotsalaisissa historian väitöskirjoissa. Nais- ja sukupuolihistorian sekä käsitehistorian klassikoiden käytön yleistymisen havainnollistaa samalla tapahtunutta historia-alan moninaistumista ja sirpaloitumista viime vuosikymmeninä.

Suomen, Ruotsin ja osin laajemmin koko Itämeren piirin historian tutkimuksen vertailun ohessa teemanumeron artikkeleita yhdistävät tieteellisen tiedon sosiologialle ominaiset ongelmanasettelut. Tieteen termipankin mukaan ”tiedon sosiologia tutkii niitä sosiaalisia ehtoja, jonka seurauksena tietoa syntyy, tieto kasvaa ja tieto voidaan oikeuttaa. Sen mukaan merkitykset rakentuvat sosiaalisesti ja tämä prosessi koskee myös tieteen tekemistä ja tiedeyhteisöä”.⁴ Samalla artikkelit osoittavat erilaisia merkityksiä tieteellisen tiedon taustalla. Tieteellisen tiedon syntyyn ovat vaikuttaneet muun muassa tutkijoiden maailmankuvat, yhteiskunnalliset, tieteenväliset ja -sisäiset rajanvedot sekä niiden synnyttämät valtataistelut. Tiedeyhteisöihin kuulumista havainnoidaan esimerkiksi viittaussuhteiden ja tutkijaverkostojen avulla, mikä kertoo osaltaan tiedon sosiaalisesta konstruoinnista.

Historiografisen tutkimuksen yhtenä työtapana on erilaisten bibliometrinen eli julkaisujen määrää, viitatuimpia julkaisuja ja julkaisujen keskinäisiä viittauksia selvittävien lähestymistapojen

toistavuosisatainen vuoropuhelu: Resurssit, rakenteet ja tulokset. Teoksessa Petri Karonen (toim.) *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historian tutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*. SKS 2019.

3. Peter Aronsson, *Svensk historisk forskning på 1990-talet. Historisk Tidskrift för Finland* 83:1 (1998); Panu Pulma, *Expansion och differentiering. Linjer inom finländsk historieforskning på 1990-talet. Historisk Tidskrift för Finland* 83:1 (1998); Panu Pulma, *Paikallishistoria, professionalismismi ja pohjoismainen historiakulttuuri*. Teoksessa Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs (toim.) *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Vastapaino 2010; Maria Lähteenmäki, *Ilman historian tutkijoita ei ole kansakuntaa. Sananen tiederahoituksesta ja julkaisumittareista. Historiallinen Aikakauskirja* 116:2 (2016); Karonen 2019.

yhdistäminen laadulliseen analyysiin. Vaikka bibliometrisissä tarkasteluissa voidaan nykyisin hyödyntää osin sähköisiä tietokantoja, ei niillä tavoita etenkin varhaista tutkimusta, minkä vuoksi painettuja bibliografioita tarvitaan edelleen tutkimushistorian perusaineistona.⁵ Toisaalta bibliometrinen viittausanalyysi ei kerro siitä, onko viittaaja lukenut viitatun teoksen. Tämä tekniikka sivuuttaa myös teosten saatavuuden vaikutukset viittauskäytäntöihin ja mahdolliset puutteet niissä. Sähköisten tietokantojen ja digitaalisten menetelmien kehittyessä esimerkiksi viittausmäärien ja tutkijaverkoston havainnointi helppottuu, mutta määrien taakse on edelleen vaikea päästä. Mittaamista haastavampaa on vastata siihen, miksi historiantutkimus on ollut sellaista kuin se on ollut. Digitaalisten tietokantojen ja menetelmien kehittymisen ja niiden tehokkaan

hyödyntämisen ohessa tutkijan perustaidot, analysointi ja kontekstointi ovat tulevaisuudessakin historiantutkimuksen historiaan perehtyvän tutkijan tärkeimpiä työkaluja.

FT, dosentti **Antti Raihä** toimii tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

Sähköposti: antti.raiha@jyu.fi

FM **Petteri Impola** on väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

Sähköposti: petteri.s.impola@jyu.fi

Anu Koskivirta työskentelee yliopistotutkijana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

Sähköposti: anu.k.koskivirta@jyu.fi

4. Tieteen termipankki: tiedon sosiologia, https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:tiedon_sosiologia (18.2.2020).

5. Kristina Rexová, Bernadette Cunningham & Václava Horčáková, Introduction. Teoksessa Kristina Rexová, Bernadette Cunningham & Václava Horčáková (toim.) *Historical Bibliography as an Essential Source for Historiography*. Cambridge Scholars Publisher 2015, xii.